

SAAMSKÉ MÝTY

Sámové:

- **Sámové/Saamové/Saamiové** dříve **Laponci** („*lapp*“ znamená norsky i švédsky „*kus hadru, záplatu*“), zeměpisný název Laponsko je užíván dodnes
  - název **Laponsko** (laponsky *Sápmi*, švédsky *Lappland*, norsky *Sameland*, finsky *Lappi*, rusky *Лапландия*)
- nejstarší historicky doložení obyvatelé severní Evropy
- příchod do Skandinávie: někdy před **10.000 lety**

- jejich předkové pocházeli z oblasti **Uralu** (nositelé svébytné kultury a vlastního jazyka, vzdáleně příbuzného finštině, jenž má od **17. stol.** i svou psanou podobu)
- ještě před 2.000 lety obývali celou Skandinávii (území od Osla až k Sankt Petěrburgu)
  - byli postupně **vytlačováni severogermánskými a finskými kmeny** více na sever – jejich novým domovem se stalo nehostinné území **arktické Evropy** (cca 100.000 km²) v okolí polárního kruhu
- dnes žije v oblasti arktické Evropy přes **55.000 Sámů** (30.000 v **Norsku**, 17.000 ve **Švédsku**, 5.000 ve **Finsku** a 2.000 na ruském poloostrově **Kola**)

dnešní sámské území

Murmansk (největší sámské město: přes 300.000. obyv.)

Současný život vs. původní tradice:

- **kóta** – plátěné, kožené či prkenné obydlí s kruhovým půdorysem (podobné týpí)
- v létě žijí v asi 3m vysokých **přenosných stanech** s dřevěnou konstrukcí kuželovitého tvaru potaženou sobí kůží, v zimě v **chýších** pokrytých drny, březovou kůrou či prkny
  - ve stropě je **dýmník** (kouřový otvor), **podlaha** kolem ohniště pokryta smrkovými či jedlovými větvemi a sobími kožešinami, ve kterých se spí nebo se na nich sedí
- nejdůležitějším „víceúčelovým“ zvířetem Sámů býval **sob** (krom tažné síly bylo využíváno jeho maso, mléko, parohy, kůže atd.)

dřevěná kóta

sámská chatrč (u Stockholmu)

sámská rodina u své kožené kóty (cca 1900)

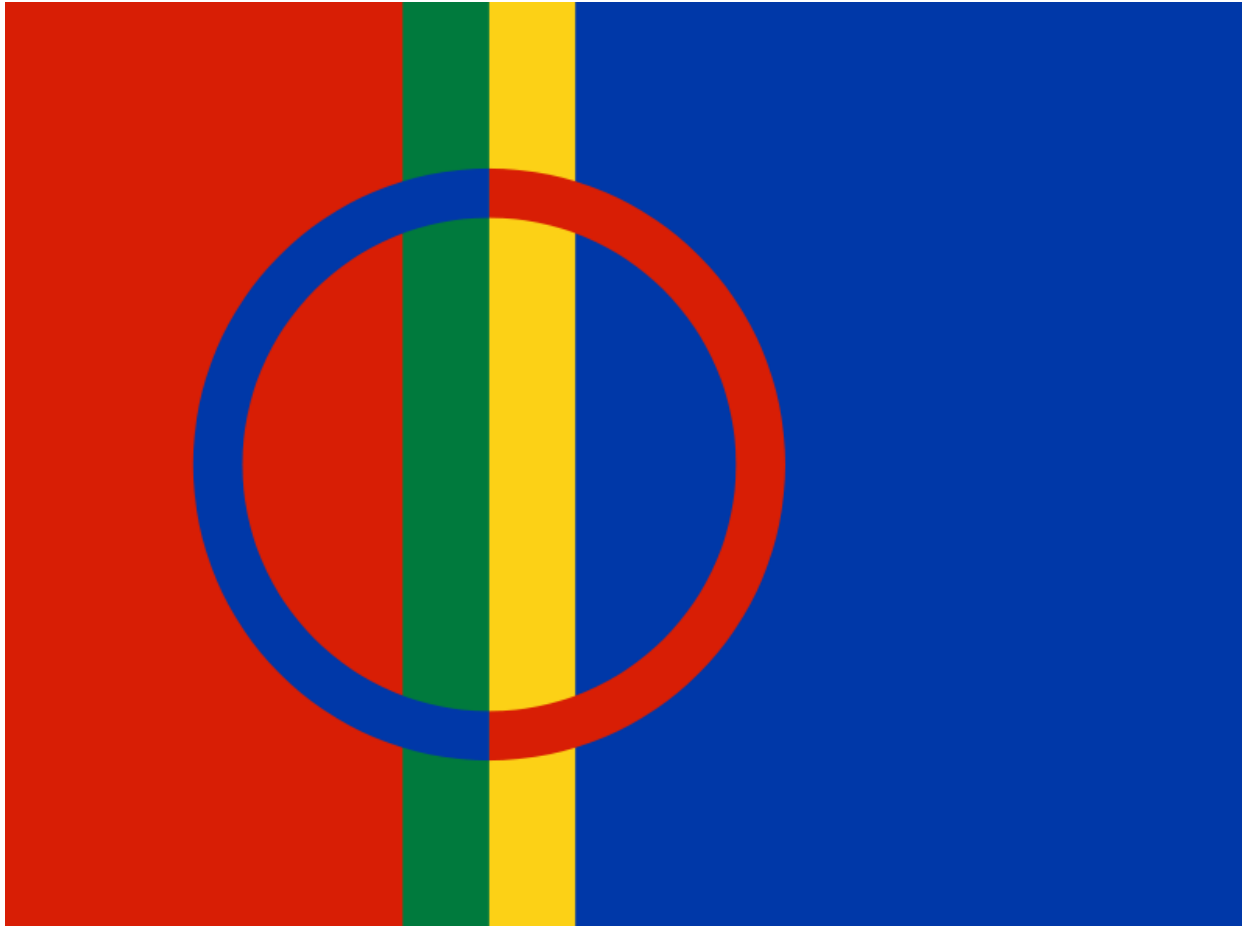

jiná sámská rodina u své kóty (bez vročení)

- dnes ještě asi **desetina Sámů** chová soby, pastevci už mají k dispozici moderní techniku (včetně skútrů a vrtulníků)
- moderní civilizace jejich tradiční způsob života zničila – zachovaly se **tradiční písně, vyprávění** a některé **tradice** (včetně pestrobarevných krojů)
- dnešní Sámové mají vlastní **vlajku** a od roku 1989 i poradní orgán „*Sámediggi*“
  - jde o lidově volený **parlament** se sídlem na území Norska, Švédska a Finska (v ruské části nikoli)
- Sámové považují **EU** za **ohrožení vlastní kulturní i jazykové svébytnosti** a staví se k ní odmítavě
  - jejich odpor k EU ovlivnil i norské odmítnutí vstupu do EU

sámská vlajka

sámský parlament (vlevo
Norsko, vpravo Švédsko)

- v **Rusku** byla situace odlišná než ve Skandinávii
  - ve 20. a 30. letech byla stáda sámských rodin sloučena do kolchozů (státních zemědělských družstev)
  - mnohé rodiny tím přišly o veškerý svůj majetek
  - většina kvalitní pastevecké půdy se proměnila v pozemky pro **těžký průmysl** (nerostné bohatství severu)
  - dalším krokem získání kontroly nad oblastí bylo co největší **osídlení poloostrova**: v roce 1920 v regionu žilo 14.000 obyvatel (Sámové tvořili 15%), v roce 1989 už 1.115.000 obyvatel (z toho jen 0,15% Sámů, kteří byli z kót přesídlení do paneláků ve velkých městech)
  - **Lovozero** se stalo hlavním městem Sámů (jen do roku 1937 se směli ve školách učit vlastní řeč)
  - po 2. světové války otevřelo Finsko své hranice ruským Sámům, kteří se chtěli vrátit ke svému původnímu způsobu života, většina z nich toho využila

Původní náboženské představy:

- staří Sámové byli **animisté** – věřili, že **dobré i zlé síly**, jež ovládají svět, se skrývají v květinách, zvířatech, kamenech, horách i řekách (viz např. šintoismus, staří Slované, Keltové, původní obyvatelé Ameriky, Austrálie i Afriky)
  - uctívali **kameny** neobvyklých tvarů zvané **seity**, přičemž měl každý **lovec** jednu nebo i více takových osobních seit, u kterých o samotě potají obětoval, když šel na lov nebo se z něj vracel
  - velká **obětiště** se nacházela na posvátných místech při **úpatích hor**, v nichž dle náboženských představ přebývali **duchové nebožtíků**

- Sámové dělili svět na **viditelný a neviditelný**
  - za projev či důsledek **nevyrovnanosti** mezi oběma světy považovali **nemoc**
- **styk s duchy** zprostředkoval vyvolený **šaman** označovaný slovem **noid** (noaidi)
  - dokázal svou společnost ochránit před nemocemi, odvrátit bouři, najít zaběhlé soby apod.
  - k vyvolání nadpřirozených sil sloužily noidům **posvátné bubny** z borového dřeva potažené **sobí kůží pomalovanou** symbolickými věšteckými znaky, na které při věšteckých seancích pokládali kostěné či kovové **kroužky** zvané „*ukazatel*“. Následně na kůži napnutou na bubínku přiložili **paličku** ze sobího parohu ve tvaru Y nebo T a začali otáčet zápěstím, přičemž konce paličky střídavě udeřovaly do kůže bubnu, čímž ji rozezvučely a následkem této vibrace se kroužek na kůži pohyboval

a posouval po vyobrazených symbolech – podle symbolu a místa, na kterém se zastavil, noid věštil věci příští (život, smrt, nemoc, štěstí, neštěstí atd.)

– **nadpřirozenou sílu** ztratil, když mu vypadaly **zuby**

• **noidové** se dělili na více druhů, 2 byly hlavní:

– **žraví noidové** patřili k nejmocnějším kouzelníkům a dokázali **zabíjet** i pouhou myšlenkou

– **létající noidové** se v transu dokázali **odpoutat od těla**, které se bezvládně zhroutilo k zemi, jejich duše se vydávala do **říše mrtvých**, aby vysvobodila soukmenovce, kterého postihla ztráta duše (upadl do kómatu, v reakci na setkání s bytostmi z jiných světů); podobně jako **arктиčtí šamani** S Ameriky a SV Asie k těmto cestám využívali **ochranné a pomocné duchy** z onoho světa (neviditelné), kteří se v našem viditelném světě mohli zjevovat v podobě ptáků, sobů, hadů, ryb...

noid s bubnem

noidské bubny

noidské bubny s paličkami

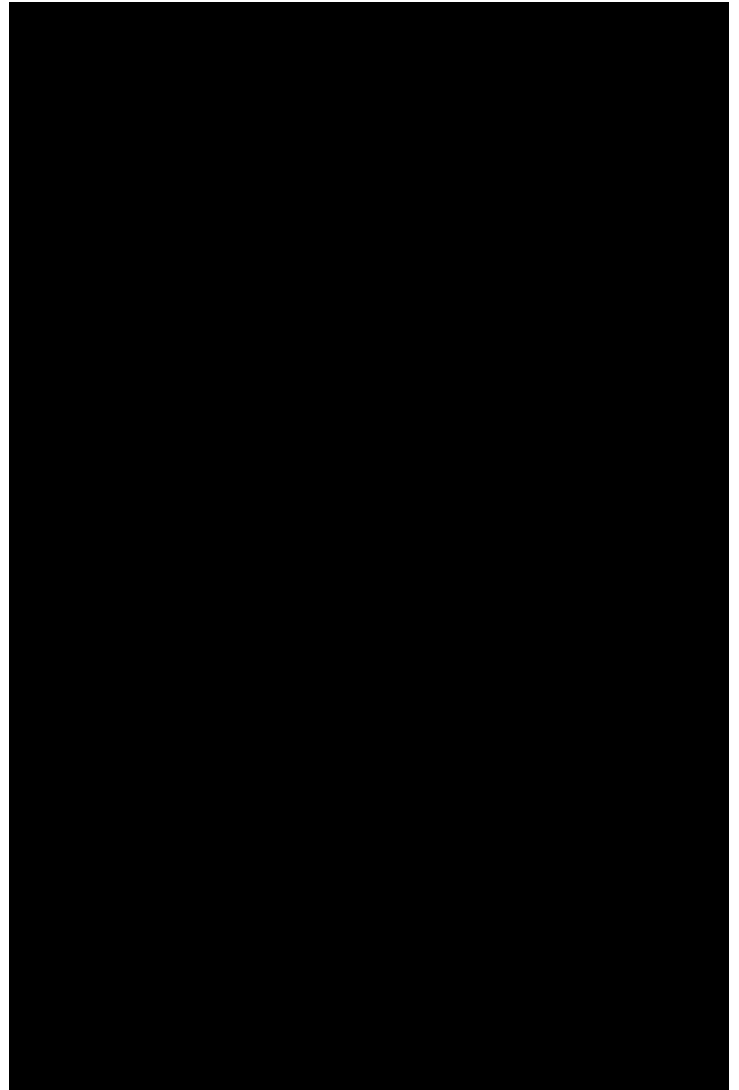
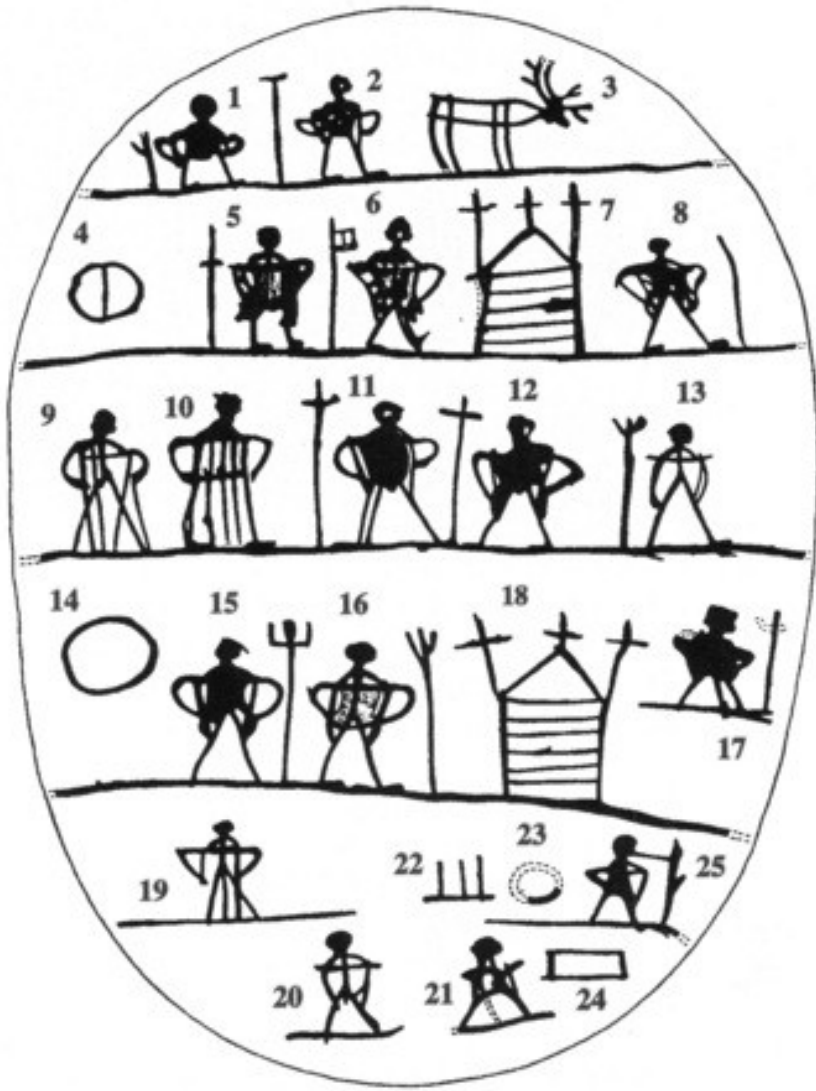

BA 4.

BA 13

„Boj mezi noidy“:

- jeden z mýtů o **létajících noidech**
  - nejvyšším noidem je létající noid – když létá, jeho tělo nehybně leží a ostatní se ho nesmí dotknout...
  - jednou byli 2 spřátelení chlapci a 1 dívka a všichni byli létající noidové – je-li žena létající noid, je silnější než takový muž
  - jeden z hochů šel k té dívce na námluvy, ale nevzal si ji, jen si z ní dělal blázny – dívka se rozzlobila a poslala na něj kouzlo, které ho zabilo
  - druhý muž zůstal – jednou se potkali u kostela, hoch jí řekl, že očarovala jeho přítele, a ona odvětila, že dnes rozštípe kosti i toho druhého – to už na sebe vzájemně posílali kouzla

- hoch však na její kouzla nestačil, a tak vyletěl z těla a mířil k moři, i dívka však opustila své tělo a letěla za ním, a tak se potopil do moře
- dívka začala chytat ryby – kdyby se vynořil, zvítězila by, proto hoch vyvolal na moři silnou bouři, takže dívka nemohl lovit
- cestovat mimo své tělo však dlouho nemohl, a tak vyletěl a mířil k souši, u řeky ho však začala dohánět – na řece byla díra v ledu, kterou lidi nabírali vodu, hoch vklouzl otvorem v ledu do řeky
- dívka začala znovu lovit, hoch však probudil utopence, kteří u díry zakalili vodu, aby lovit nemohla
- hoch odletěl na hřbitov, dívka za ním, na hřbitově mu pomohli umrlci, díky nimž zvítězil
- jejich těla zatím ležela na zemi, hoch se do svého vrátil, dívka zemřela

Příchod křesťanství:

- skandinávští **misionáři** se snažili sámský animismus i šamanství vymýtit (do **konce 18. stol.** pokřesťanštovali Sámy i násilně)
- posvátné kameny „seity“ byly poráženy, posvátná obětiště ničena, bubínky páleny a nepoddajní Sámové mrskáni a popraveni
- misionáři některé **motivy z bubínků** noidů před zničením aspoň **překreslili** (coby důkaz ďábelské povahy sámské kultury)

Strašidelné jezírko:

- jeden z mýtů o **příchodu křesťanství:**

- severně od Mekkelfjordu je malé jezírko, nazývá se Strašidelná louže
- za starých časů nebyvalo habou, když sámská dívka porodila svobodná a bez muže – dítě bylo požehnáním
- když však přišli misionáři, faráři a kazatelé, stalo se i v Laponsku nemanželské dítě velkou hanbou a jejich matky bývaly přísně trestány pro nemrav a cizoložství
- proto se stávalo, když taková matka měla porodit, že odešla tajně do lesa a novorozeně se ztratilo: mnoho jich bývalo vhozeno do Strašidelné louže
- tyto utopené děti pak v jezírku strašily: několik let poté bloudili za noci kolem a křičely, takže se lidé báli kolem projít, protože jich tam často strašilo mnoho současně
- a tak musel přijet farář Qvale, který tam večer přišel a uslyšel ten křik – vyslovil zaříkací formuli ke křtu, křik utichl a už tam nikdy nestrašilo

Svaté pole:

- příběh o **stavbě kostela**:
  - svaté pole bylo původně neposvěcené, jako celá tato země, a lidé nebyli pokřtěni
  - když se na tom místě začal stavět kostel, dostalo proto název Svaté pole
  - dělníci se v noci bavili, tančili a hulákali – pak tam začalo strašit a dělníci se začali bát, protože měli hrůzu z podzemních mocností
  - kdysi dávno tam totiž byli pohřbeni noidové – ti teď vylezli ze země a hleděli ke kostelu, zároveň tam některý z nich strašil tak, že házel trámem
  - ráno stavitel zemřel: měl krk pochroumaný tak, jako by ho za něj někdo popadl...

Pohřební zvyklosti:

- **mrtvý** nemohl být ze stanu či chýše vynášen vstupním otvorem, nýbrž **dýmníkem** (symbolika toho, že mrtví a živí **nechodí stejnými cestami**)
  - pokud by se dostal mrtvý ven vstupním otvorem, následkem by mělo být **brzké úmrtí** mezi pozůstalými v jeho okolí
- po zemřelých bývaly **pojmenovávány děti** (aby se mrtvý nevracel, když je jeho původní místo zaplněno), pokud se dítě **nedožilo dospělosti**, pojmenovali jeho rodiče stejným jménem následující dítě téhož pohlaví

Špatné jméno:

- příběh o **pojmenování** vyprávěný starou ženou:
  - moje švagrová Elsa byla trochu podivínka, říkali jí Pomatená Elsa
  - jednou, když jsem měla první dítě, přišla na návštěvu a ptala se, jak jsme syna pokřtili
  - řekla jsem, že Nils, po jejím bratrovi
  - ona začala naříkat: „Jaká škoda! Kéž bys to jméno mohla změnit! Na co jste mysleli? Pojmenovat chlapce po mém bláznivém bratrovi! Teď už se nedá nic dělat, jen aby hoch s tím jménem mohl aspoň žít...“
  - a měla pravdu: Nils měl smutný život a špatně skončil

- **staří a těžce nemocní** Sámové bývali rituálním způsobem **pohřbíváni zaživa**, a to 3 možnými způsoby:
  - **obřad sobí jízdy**: dotyčný starý člověk byl usazen do saní, do kterých zapřáhli neochočeného sobího býka, starcovi dali do saní jídlo, kávu, pokrývku, kopí a nůž (milodary na cestu na onen svět) a spřežení pustili dolů po příkré stráni, přičemž se zvíře i s nákladem roztříštilo na kusy
  - **obřad studené koupele**: vhození starce do jezera nebo řeky dírou vysekanou do ledu
  - **obřad dutého kmene**: vložení starce do dutiny stromu nebo vyhnílého kmene rostoucího v hustém lese, kde dotyčný v tichosti zemřel
  - archeologické výzkumy dosud tyto praktiky nepotvrdily (snad jde o výmysly norských a švédských sedláků?)

Mýty starých Sámů:

- **dochované mýty** byly zapsány **cizím pohledem** (často misionáři), aby byly snadněji pochopitelné lidem z kontinentální části Evropy
  - mnohé souvislosti a detaily se **vytratily** a leccos se oproti původním verzím **proměnilo**
- největší zásluhu na **uchování tradičních mýtů** měl filolog a učitel sámštiny **Just Qvigstad** (1853–1957), jenž v letech 1927–1929 publikoval **4dílnou sbírku** sámských mýtů, pověstí a pohádek nazvanou ***Pohádky a pověsti Sámů*** (675 příběhů, některé se objevují ve více variantách)

- staří Sámové si mýty vyprávěli po **nocích** (zejména v období polární noci) ve tmě příbytků, kde sedávali **kolem ohniště**, ale i lovci si je vyprávěli na pláních vzdálených od domovů či na mořském pobřeží, byli-li na vícedenním **lovu**
- většina mýtů mohla být ovlivněna či přebrána z **mytologií sousedních etnik** – s výjimkou mýtů o **stallech a Čudech...**
- sámské mýty členíme do **3 hlavních okruhů**:
  - **příběhy z cizího světa** pojednávají o jedincích, kteří se ocitli v situacích vyžadujících mimořádná řešení, při nichž se musí řídit určitými pravidly týkajícími se vztahů ke zvířatům a přírodě; odehrávají se zpravidla v mytické krajině (duchovním světě)

- **příběhy z tohoto světa** zachycují kolektivní tradici a pravidla (**tabu**), jež musí všichni dodržovat, má-li se jim dobře dařit; jde o příběhy z každodenního života pojednávající často o neobvyklých situacích, protože život je nepředvídatelný a lidé nejsou jedinými bytostmi v něm žijící – patří sem i zkušenosti starců a stařen a také sny
- **příběhy o mrtvých** souvisejí s povinností živých poskytnout mrtvým pomoc, aby na onom světě dosáhli klidu, a většinou pojednávají o konkrétních **obřadech** týkajících se nebožtíků (umrlců), kteří se po smrti dostali na nesprávné místo
- **anekdoty** jsou specifikem z okruhu „mýtů z tohoto světa“, jsou součástí sebraných sámských mýtů; jeden příklad:

- Z lovu na medvěda:

- 3 Sámové přišli k medvědímu doupěti a jeden z nich vlezl dovnitř, aby medvěda svázal
- dělal to však tak neobratně, že se medvěd rozzlobil a ukousl mu hlavu
- zbylým dvěma se zdálo, že čekají dlouho, a tak ho vytáhli z doupěte
- když si všimli, že mu chybí hlava, ptal se jeden druhého, jestli vůbec měl jejich společník hlavu, když lezl dovnitř
- chvíli se hádali, až jeden z nich rozhodl: „Nějakou hlavu mít musel, protože si vzpomínám, že měl vousy.“

- v sámských mýtech nacházíme podobné archetypy, motivy a příběhy, jaké známe i z **mytologií jiných arktických etnik**
  - např. saamský *Mýtus o všivé bábě* (in Marek, Václav: *O muži, který si koupil svědění*) připomíná sibiřský mýtus o cestě šamana na ostrov mrtvých, kde stařeně vybere z kožichu vši a s nimi i semena, pera ptáků a rybí šupiny, aby zas oživil zemřelou zvěř a uhynulé stromy
- nacházíme dokonce i paralely s **mytologií Slovanů**
  - zlý a tupý *stall* páchá stejné činy jako naše *polednice* či *klekánice* (chytá a žere neposlušné děti, a když dlouho žádné nemůže sehnat, nepohrdne ani dospělým či svými vlastními dětmi)

Mytické postavy (sámská démonologie):

- stallové:

- stalla může **stvořit noid** a poslat jej na někoho jiného jakožto svého **mstitele**, což měli často provádět úhlavní nepřátelé Sámů – **Čudové** – viz též např. tupilakové u Inuitů...
- **stalova žena** je vynalézavější než stall a má k dispozici trubičku, kterou vysává z hlavy lidem krev a mozek
- stallové a s nimi i další **bytosti z jiných světů** jsou nejaktivnější v období mezi **Vánocemi** (resp. zimním slunovratem) a **Novým rokem**
- proto se pro ně na Štědrý den dává před vchody příbytků **nádoba s vodou**, jinak hasí žízeň lidskou krví

- podzemníci (uldové):

- žijí pod **zemským povrchem** a pod **mořskou hladinou**
- mají soby, nosí sámské oděvy (viz Tzutuhilové a hromové bytosti žijící ve skalách nosící kroje příslušných etnik podle daných lokalit) a krásně joikují, ale nejsou vidět
- po **příchodu křesťanství** se vžila pověra, že to jsou **zatajené děti Adama a Evy**, vycházející z následujícího mýtu:
- jednoho dne šel bůh navštívit Adama a Evu i jejich děti, ale Eva některé děti schovala, protože se jí zdálo, že jich má moc. Tehdy měl bůh říct, že to, co je skryté, zůstane skryté navždy...

- existence podzemních bytostí v sámské mytologii (a nejen v sámské) odráží chápání života a smrti i **představy o záhrobí, kde dlí duchové zemřelých**
- postupem času začaly mytické **záhrobí** obývat další bytosti na způsob **trollů, skřetů, trpaslíků, elfů a víl, divoženek, jezinek** či **domácích duchů**
- nemuselo jít vždy o podsvětí, mohlo se jednat o „**mytologickou krajinu**“ (nehmotný duchovní svět)

- **trollové:**

- obři, postavy převzaté z norské (vikingské) mytologie

Mýtus o stvoření Laponska:

- když bůh stvořil Laponsko, musel dodatečně ještě stvořit komáry, aby nevznikla konkurence nebeskému ráji

Mýtus o původu Sámů:

- tento mýtus se objevil **po příchodu křesťanství:**
  - potopu světa přežili 2 Sámové a 2 sobi
  - Sámové vzali ty 2 soby a šli s nimi do hor, kde je oddal Noe, a stali se prapředky všech Sámů a z páru sobů pocházejí všichni současní sobi

O potopě a původu Sámů i Švédů:

- mýtus patrně **ovlivněný křesťanstvím:**
  - staří Sámové vyprávěli, že jejich kraje byly obydleny dávno předtím, než vystoupila voda z jezer po celé zemi a utopila všechny lidi s výjimkou dvou sourozenců: chlapce a dívky
  - tyto dva vzal bůh a postavil na vysokou horu, která později dostala jméno Svatá hora

- když vody opadly, sourozenci se vydali každý svou cestou, aby zjistili, jestli ještě někde zbyli lidé
- po 3 letech putování se potkali a hned se poznali, ale zase se rozešli (patrně incestní tabu), až se potkali po dalších 3 letech, poznali se a znovu se rozešli
- teprve když se potkali potřetí, tedy celkově po 9 letech, tolik se už změnili, že se nepoznali
- žili spolu a vychovali děti, ze kterých pocházejí všichni lidé žijící na světě
- Sámové i Švédi byli tedy původně jeden národ, ale jednou se rozpoutala strašlivá vichřice a bouře, které se někteří sourozenci tak polekali, že se ukryli pod jakési prkno – a z nich se později stali Švédové a jejich prkno proměnil bůh v dům
- ostatní, kteří se nebáli bouře a neskryli se před ní, byli předky Sámů, žijící dnes pod širým nebem

1) Příběhy z cizího světa:

- Muž na Měsíci:

- byl jednou jeden zloděj a ten se rozzlobil na Měsíc, protože každý večer svítí a lidé pak zloděje vidí, jak krade
- rozhodl se, že ho natře dehtem, vzal sud s dehtem a hadr na holi, a když se dostal na Měsíc, chtěl ho začít natírat
- ale přilepil se na něj i se sudem a dodnes na Měsíci zůstal

- Adamovo jablko:
  - Eva utrhla plod ze Stromu poznání a dala ho svému muži, ale on jej celý nespokl, uvízl mu na konci hrtanu a dodnes je to vidět
  - na ženě nic vidět není, když jedla Eva, celé sousto spolkla
  - Adam si toho všiml, ale plod už nedokázal vyplivnout
- O muži, který se zaprodal peklu:
- faustovské téma
  - jeden stařec, který se vlastní krví upsal svým jménem čertovi, za to od něj dostal spoustu majetku
  - když přišel jeho čas, nevěděl, jak se zachránit, a požádal o radu pastora, ale ani ten to nevěděl, až ho napadlo, že by mu mohl dát nové jméno

- když to stařec uslyšel, zaradoval se a jméno přijal
- čert přišel ve smluvenou dobu a zeptal se, kde je ten člověk, který mu upsal svou duši
- stařec před něj předstoupil a představil se mu novým jménem, čert se tak rozzuřil, že při odchodu urval dveře
- tak se stařec vymanil z čertovy moci a pastorovi za to štědře zaplatil
- co s ním bylo dál, už nevím, protože jsem odjel

- Sisselona:

- má blízko k pohádce

- byly 3 sestry, nejmladší se jmenovala Sisselona, starší sestry jí pohrdaly a nechtěly ji brát s sebou, když někam šly
- jenže Sisselona s nimi stejně vždycky šla

- jednou se vypravily do královského zámku, protože král slíbil svého syna a půl království tomu, kdo ukradne trollovi jeho užitečné věci
- král Sisseloně řekl: „Když trollovi ukradneš zlatou skříňku, kterou má pod postelí, dostaneš mého syna a půl království.“
- Sisselona se večer vypravila na cestu, protože neměla dost rozumu, aby se strachovala o svůj život
- přišla do trollí chatrče, kde spal troll se svou ženou, Sisselona mu ukradla zlatou skříňku plnou dukátů a donesla ji králi
- král řekl: „Když ukradneš ještě toho kozla s rolničkou na krku, na kterém troll jezdí jako na koni, dostaneš mého syna i půl království.“

- příští večer se Sisselona vypravila znovu do trollí chatrče, kde spal troll se svou ženou, odvázala ve stáji kozla a do jeho rolničky nacpala trávu, aby troll nic neslyšel
- převedla kozla přes řeku, posadila se na druhý břeh, kde čekala až do rána
- troll si ráno všiml, že jeho kozel je pryč, vydal se ho hledat a uviděl, že na protějším břehu řeky sedí Sisselona s ukradeným kozlem
- troll se k ní přebrodil a zeptal se: „Proč jsi mi ukradla kozla s rolničkou?“
- „Král mi to poručil,“ odpověděla Sisselona.
- „Vezmu si svého kozla zpátky a tebe za tu krádež umrskám k smrti,“ řekl troll.

- odvedl Sisselonu i kozla zpátky do chatrče a strčil Sisselonu do pytle, zavázal ho a pověsil do kuchyně na hřebík, pak se vydal na stráň pro pruty, kterými chtěl Sisselonu umrskat
- zatímco byl pryč, pustila se jeho žena do vaření kaše na oslavu toho, že Sisselona zemře, Sisselona se však najednou v pytli rozesmála na celé kolo
- Trollice se jí zeptala: „Co tam vidíš, že se tak směješ? Dobře přece víš, že tě troll umrská k smrti, jen co se vrátí.“
- Sisselona se však smála pořád víc a přitom řekla: „Vidím tady něco tak krásného, že bys tomu stejně nevěřila.“
- „Tak počkej,“ odvětila trollice, „já tě sundám a vlezu do pytle místo tebe a sama se na to podívám.“
- sundala pytel se Sisselonou dolů, rozvázala ho, pustila ji ven a sama si vlezla do toho pytle

- Sisselona pytel zavázala a pověsila trollici na stejný hřebík, na kterém předtím sama visela, jenže trollice nic neviděla, a tak v pytli usnula
- Sisselona vzala kozla s rolničkou a přebrodiva řeku
- když se troll vrátil domů, začal pytel zběsile mrskat nařezanými pruty a mrskal ho tak dlouho, dokud jeho žena uvnitř nezemřela, pak pytel rozvázal, aby Sisselonu vytáhl, ale spatřil v něm vlastní ženu – troll se rozzuřil a vyrazil za Sisselonou
- ta zatím seděla i s kozlem na protějším břehu řeky na písku, komíhala nohama a posmívala se trollovi, který byl nepřičetný zuřivostí, jenže nechtěl ztrácet čas broděním se přes řeku, a tak si lehl na břeh a začal vodu z řeky pít, jenže voda pořád přitékala, až z toho nakonec praskl

- Sisselona dostala královského syna za muže a s ním půl království a nesmírně zbohatla, přesto však nenosila žádné šaty – byla totiž porostlá chlupy jako koza, takže ji před chladem chránila srst

- Splněná přání:

- kdysi žili dědek a bába

- bába nakázala dědkovi, aby šel pokácet stromy, dědek odešel, zaťal sekeru do stromu, ale strom promluvil:

- „Neporážej mě. Co za to chceš?“

- „Chci chleba.“

- „Jdi domů, budeš mít chleba.“

- dědek šel do své kóty, kde řekl bábě:

- „Jdi do spíže, chleba je dost.“

- ale bába stejně poslala dědka, aby ten strom pokácel

- strom se zase ptal, co by dědek rád
- „Rád bych oblečení.“
- „Jdi domů, oblečení bude dost.“
- dědek se vrátil do kóty a oblečení měli dostatek, ale bába ho stejně poslala ten strom pokácet, dědek udeřil do stromu a ten se ho zase ptal, co by rád
- „Chci peníze.“
- „Jdi domů, peněz bude dost.“
- dědek šel do kóty a peněz se udělalo dost
- bába stejně nařídila dědkovi strom porazit. Dědek šel a strom se zase zeptal:
- „Co bys rád?“
- „Chtěl bych být farářem a moje bába farářovou ženou,“ řekl dědek

- „Staneš se farářem a tvoje bába farářovou ženou.“
- žili si a užívali jako farář a jeho žena, bába přesto dědkovi po čase zase nařídila strom porazit
- tak dědek šel, udeřil do stromu a strom se zase ptal, co si přeje
- „Přeji si být carem a moje bába carevnou.“
- strom mu však řekl:
- „Budeš lesním démonem a bába démonovou bábou.“
- a dědek utíkal do lesů a křičel:
- „Jsem lesní démon a moje bába je démonova bába.“

2) Příběhy z tohoto světa:

- O líné a nepořádné holce:
- když ještě v zemi Sámů žili „pohané“, měli Sámové z Inari ve zvyku odvážet své rodiče na ostrůvky v jezerech, když jejich rodiče zestárli natolik, že už nemohli pracovat
  - jednou byla jedna stařenka a ta měla dceru, která byla líná a zlá – vůbec doma nepracovala a vždycky si jen stěžovala:
    - „Ty jsi ale zlá, pořád si na mě jen stěžuješ.“
    - když matka zestárla a nedokázala už vykonávat žádnou práci, jen udržovat chýši v čistotě, řekla své dceři:
      - „Takhle se o dům starat nemůžeš.“

- dcera se rozzlobila a řekla:
- „S tebou už se to nedá vydržet – odvezu tě na ostrov!“
- když to matka slyšela, řekla:
- „Copak nevidíš, jak jsem ti užitečná?“
- „Jak?“ ptala se dcera.
- „Pořád udržuji chýši v čistotě, copak to není užitečné?“
- „Za to, že jsi tak zlá a pořád mi jen nadáváš, že jsem nepořádná, a hrozně mě tím otravuješ, tak tě na ten ostrov stejně odvezu,“ trvala na svém dcera
- „Moc dobře víš, že když mě tam odvezeš, budou se v té špíně tady objevovat moje prsty a chňapat po tobě.“
- „To není pravda,“ odsekla dcera a odvezla matku na ostrov – když tam přijely, vysadila matku na břeh a odveslovala zase zpátky

- matka za ní volala:
- „Brzo poznáš, že už tvou chýši neudržuji v čistotě!“
- uběhlo několik dní a v chýši byl takový nepořádek, že dcera viděla, jak po ní ve špíně chňapají něčí prsty, a vzpomněla si, co matka říkala, ale bylo jí to jedno...
- pak začala v chýši uklízet sama, a když trochu uklidila, zastavila se uprostřed práce a zvolala:
- „Ale ne! To přece není moje práce,“ a uklízet přestala
- o pár dní později byl v chýši zase nepořádek a ona znovu uviděla ve špíně chňapat něčí prsty
- asi jsem provedla hloupost – pomyslela si – netušila jsem, jak je mi matka užitečná a jak mi pomáhala, když neustále udržovala chýši v čistotě, no pojedu se podívat, jestli je ještě naživu a odveslovala na ostrov, na který matku vyvezla

- když tam dorazila, viděla, že matka leží ve skalní rozsedlině vystlané březovou kůrou, hlady si však ukousala všechny prsty
- „Přijela jsem si pro tebe,“ oznámila jí dcera
- „Ach, mé dítě,“ odvětila stařenka, „když už jsem ti nebyla nic platná předtím, teď už nebudu vůbec, protože bez prstů nemůžu pracovat a navíc umírám hladem. Jednou jsi mě sem odvezla, tak už tady zůstanu a nikam s tebou nepojedu.“
- dcera se musela vrátit sama a neměla klid, dokud si nezvykla chýši udržovat v čistotě

- příběhy z tohoto světa pojednávají často také o boji sámských bojovníků či lovců s loupežně nebo válečně naladěnými **ruskými Čudy** (jejich odvěcí nepřátelé)
- Jak se Sámové ukryli pod zemí:
  - za starých časů, když v Norsku řádili Čudové, mívali lidé podzemní chýše, kam v obavě z Čudů prchali
  - tehdy se Čudové potulovali všude a lidé měli v podzemních chýších vše, co potřebovali k rozdělání ohně a přípravě jídla (oheň však kvůli kouři zapalovali jen v nocích, kdy nesvítil měsíc)
  - když jednou přišla banda Čudů, schovali se Sámové do podzemních chýší, kde si v noci vařili lososa
  - jeden Čud zůstal pozadu, aby vykonal potřebu, když zrovna nějaká holka v podzemní chýši vykřikla finsky:

- „Kde je rybí polívka?“
- a někdo jí v té chýši finsky odpověděl:
- „Polívka je ve druhé chýši.“
- zmíněný Čud to uslyšel, zapíchl do sněhu hůl coby označení místa a hned běžel za ostatními
- jeden Sáma však zrovna vylezl z podzemní chýše, a když zjistil, co se děje, počkal, až Čud zmizí za kopcem, vzal jeho hůl a odnesl ji v jeho stopách daleko od podzemních chýší, kde ji zapíchl do sněhu
- Čudové se vrátili, našli hůl, odhrnuli sních a začali hrabat do země, jenže vyhrabali jen spoustu zmrzlé hlíny...
- a tak dostali na svého druha vztek a zabili ho, přesvědčeni, že jim lhal, hodili ho do vyhrabané díry a pokračovali dál původním směrem
- tak se z muže, jenž přemístil hůl, stal hrdina

- Stallo:
- vyprávění 60leté sámské stařeny, zapsáno roku **1902:**
  - *„Za starých časů mívali obyvatelé jižního Norska ve zvyku poštvat na lidi stalla. Dělali to ještě v době, kdy jsem byla malá. Ale teď už se to neděje. Stalla uplácali z drnů, shnilých březových kolen a ze starých pařezů a pokapali ho krví ze svého malíčku. Tím ho oživili.*
  - *Když stallo přicházel k budoucí oběti, pískal. Sdělil oběti, proč ho poslali, a stanovil den, kdy dojde k boji. Když stallo věděl, že prohrává, a ležel pod svým soupeřem, nabízel mu svůj nůž. Ten si však člověk vzít nesměl – kdyby jím totiž stalla probodl, probodl by tím sám sebe.*
  - *Když byl stallo usmrcen, zbylo po něm jen shnilé březové poleno – nic víc. A stallo prohrával poměrně často.*

- *Norové z jihu kdysi poštváli stalla i na mého otce. Byli jsme všichni pryč a otec byl v chýši sám. Najednou uslyšel, jak za dveřmi něco haraší. Došlo mu, co to asi bude. Zavolal na něj a stallo se mu ukázal, řekl, proč ho na něj poštváli, a stanovil den, kdy spolu budou zápasit.*
- *Otec však řekl:*
- *Proč bychom nemohli změřit síly hned? Není to snad jedno, kdy to bude?*
- *Stallo se na něj hned vrhl a otec ho zabil. Zůstalo po něm jen pár shnilých pařezů. Otec je odnesl na kopec u řeky a tam je zakopal.“*

- Stallo vrahem:

- v Lososím fjordu, na výběžku mezi Sušárenským mysem a Zálivem, bydlel jeden muž
- tomu výběžku se dnes říká **Stallnes**

- jednou večer si vyšel ven ve stěvících z tulení kůže, a protože byly nové, měl je povolené
- vtom k němu přišel stallo a chtěl s ním zápasit
- muži nezbývalo, než souhlasit, ač tak činil nerad – chtěl však předtím zajít do chýše převléknout si boty
- stallo mu to však nedovolil, a tak musel zápasit v nové obuvi, která mu neustále podkluzovala, čímž se dostal na zem pod stalla, který ho zabil, stáhl z muže kůži a u ohně, který rozdělal na vrcholku nad Řekou dlouhého fjordu, jeho kůži usušil
- mnoho původních mýtů pojednává o noidech
- Starý noid:
  - byl jeden noid – toho druhu, kterému se říká žraví, protože škodí lidem tím, že je zabíjejí – a svým noidským uměním zabil už mnoho lidí

- když zestárl, neměl už sílu jíst ani zabíjet
- jednou se však nepohodl s nějakým mužem kvůli lovištím a noid mu vyhrožoval:
  - „Jen počkej, zítra už nebudeš chodit.“
- šel domů, vzal troud a rozdělal oheň, smočil kus troudu v páence, kousl do něho a vhodil do plamenů
- dcera se mu v tom snažila bránit:
  - „Nech toho, už to nedokážeš! Vždyť už ti vypadaly zuby!“
- noid si jí však nevšímal, dál rozdmýchával oheň a namáčel troud v páence, kousal do něho a házel ho do ohně; a když skončil, prohlásil:
  - „Jestli nám zítra nezvěstují, že někdo umřel, už mě nepovažujte za muže.“
- když nastalo ráno, byl starý noid mrtvý – z úst mu tekla krev, protože ho sežrali jeho vlastní pomocní duchové...

- Kouzlem stvořený stallo:
- když ještě byli v zemi Sámů noidové, mívali ve zvyku vytvářet svým uměním stally a pak je posílat na ty, na které měli spadeno
  - jeden Sáma jménem **Lasse** se vypravil do hor lovit divoké soby: hodil si na záda ranec, vzal luk se šípy i oštěp a putoval celý den
  - večer se zastavil u ohniště, rozdělal oheň a dal se do vaření, když byla polévka hotová, přišel k němu nějaký **noid** jménem **Aslat** a zůstal s ním
  - druhý den šli společně dál, až dorazili na místo, kde chtěli přenocovat, postavili stan a rozhodli se, že budou lovit spolu a co uloví, rozdělí si rovným dílem, protože se obávali, že ten druhý uloví sobů víc

- lovíli celý podzim a na konci Lasse ulovil **19 sobů** a noid Aslat jen **11 sobů**: začali se o úlovek hádat, protože Lasse tvrdil, že by měl dostat aspoň o 1–2 soby víc, když jich ulovil o 8 víc než Aslat – kdyby totiž lovil sám, měl by jich **19**, takto mu jich má připadnout jen **15**
- noid se však na něj rozzlobil:
- „Copak jsme se nedohodli? Jen počkej, víckrát už na lov sobů nepůjdeš, uvidíš!“
- Lasse udeřil noida do zubů, až mu začala téct krev, protože žádný noid nemůže škodit druhým, vidí-li vlastní krev
- noid Lassemu pohrozil:
- „Počkej na příští podzim – uvidíš, kdo sem za tebou přijde na návštěvu...“

- počátkem příštího podzimu se vydal Aslat do onoho kraje, vyřízl kus čisté země, které se ještě nikdy nedotkla lidská noha, uhnětl z ní bytost podobnou člověku, která byla 3 sáhy dlouhá a 3 lokty široká, a vdechl do ní život se slovy:
- „Ožij! Ožij, stallo! Ze všeho, co vlastním, ti náleží polovina! Dávám ti polovinu svého života, tedy polovinu času, který je mi ještě vyměřen, a polovinu svého majetku. Musíš mi být ale věrný!“
- stallo ožil, vyskočil a odpověděl:
- „Budu ti věrně sloužit.“
- Aslat šel i se stallem k sobě do chýše, kde se rozdělili o všechno Aslatův majetek, stallo pak dostal instrukce a šel hledat Lasseho
- tou dobou byl Lasse opět v horách na lovu sobů, potkal tam stalla a začali spolu zápasit

- Lasse chtěl stalla sevřít, ale byl na něj příliš mohutný, naopak stallo chytil Lasseho, který zoufale vykřikl:
- „Pane Ježíši, pomoz mi!“
- to zopakoval 3x, načež se stallo vyčerpaně zhroutil k zemi a Lasse ho zabil
- téhož dne zemřel i Aslat, protože když vypršel život stalovi, vypršel i Aslatovi, neboť se o svůj společný život rozdělili rovným dílem

- Mara:

- Mara vypadá jako člověk, když někoho ve spánku posedne, nemůže se dotýčný ani hnout a začne během spánku sténat a chce se pohnout, ale není toho schopen, nedokáže pohnout ani špičkou prstu, dokud se ho nedotkne někdo jiný, a tím ho maryl nezaví
- dotýčný se ho pak zeptá:

- „Byla mara v lidské podobě?“
- zachráněný odpoví:
- „Ano.“
- „Byla v podobě umrlce, nebo živého člověka?“
- „To nevím.“
- „Přišla od hlav postele, nebo od nohou?“
- „Nejdřív se blížila od nohou a já jsem se nedokázal pohnout chodidly. Zkoušel jsem to, ale nešlo to. Za chvíli mi lezla přes hlavu – a v ten moment jsem začal sténat.“

3) Příběhy o mrtvých:

- Utopený chlapec:

- jeden chlapec se měl oženit s jednou dívkou, jenže zahynul při lovu velryb a dívka velmi plakala
- jednou byla na pastvě a i tam velice naříkala, vtom uviděla vycházet z moře postavu, která mířila přímo k ní, a poznala v ní svého chlapce
- posadili se a chlapec si postěžoval, že je velmi unavený
- „Můžu ti položit hlavu do klína?“ zeptal se
- dívka souhlasila, a tak jí složil hlavu do klína
- „Vypadáš jako utopenec, máš v hlavě písek,“ řekla po chvíli
- když to chlapec uslyšel, rozběhl se zpátky do moře tak rychle, že voda za ním vzplála jako zelená pěna

- Noidova smrt:

- jeden stařec byl noidem, mocným kouzelníkem, a měl 2 syny, kterým řekl:
- „Až umřu, najměte si někoho, kdo mě odveze na hřbitov. Sami mě vézt nesmíte!“
- a když zemřel, najali muže, který odvážel nebožtíka na vzdálený hřbitov svým sobím potahem – a jak jel, nastal večer a noc
- muž si všiml, že jeho sobí býk se začal bát
- podíval se dozadu a viděl, jak mrtvý stařec stojí na rakvi
- muž zastavil v borovém lese, kterým zrovna jeli, uvázal býka a rychle vylezl na borovici, kterou však začal nebožtík ve kmeni hryzat, až se brzy kácela k zemi
- muž stačil přeskočit z větví na vedlejší borovici, jenže i té začal umrlec hryzat kmen, až se kácela k zemi

- i tentokrát muž stačil přeskočit na další borovici, jenže to už umrlec hryzal i její kmen
- muž se zoufale díval východním směrem po rozbřesku a brzy začalo skutečně jemně svítat, a tak muž zakřičel:
- „Kykyryký, den tě zaskočil!“
- a umrlec se rychle vrhl do rakve a schoval se v ní
- muž pro jistotu ještě chvíli čekal v koruně borovice na jasnější den a teprve pak seskočil, vykopal v zemi jámu a obráceně, očima dolů, do ní umrlce položil a zasypal hlínou
- umrlec v zemi křičel ještě 7 let, poté už byl v těch místech slyšet jen docela slabý hlas

LITERATURA:

- Marek, Václav. *Noidova smrt: pověsti a pohádky z Laponska* (Praha, 2000)
- Marek, Václav. *O muži, který si koupil svědění: pohádky a pověsti Sámů* (Praha, 2006)
- Marek, Václav. *Staré laponské náboženství* (Červený Kostelec, 2009)